

Бөрлі ауданының 2024-2028 жылдарға арналған коммуналдық қалдықтарды басқару жөніндегі бағдарламасын бекіту туралы

Батыс Қазақстан облысы Бөрлі аудандық мәслихатының 2024 жылғы 10 қазандағы № 19-4 шешімі

Қазақстан Республикасы Экологиялық кодексінің 365-бабы 3-тармағының 1-тармақшасына, "Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 6-бабы 1-тармағының 15) тармақшасына, "Қазақстан Республикасы экология, геология және табиғи ресурстар министрінің 2023 жылғы 18 мамырдағы № 154-ө бұйрығына сәйкес жергілікті атқарушы органдардың әдістемелік ұсынымдарын бекіту туралы коммуналдық қалдықтарды басқару жөніндегі бағдарламаны әзірлеу жөніндегі атқарушы органдарға" (нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу тізілімінде № 24382 болып тіркелген), Бөрлі аудандық мәслихаты **ШЕШІМ ҚАБЫЛДАДЫ:**

1. Бөрлі ауданының 2024-2028 жылдарға арналған коммуналдық қалдықтарды басқару жөніндегі бағдарламасы осы шешімнің қосымшасына сәйкес бекітілсін.

2. Осы шешім оның алғашқы ресми жарияланған күнінен кейін күнтізбелік он күн өткен соң қолданысқа енгізіледі.

Мәслихат төрағасы

К. Ермекбаев

Бөрлі аудандық мәслихатының
2024 жылғы 10 қазандағы
№ 19-4 шешіміне қосымша

МАЗМҰНЫ

Терминдер және анықтамалар

Биоыдырайтын қалдықтар - анаэробты немесе аэробты ыдырауға қабілетті қалдықтар, соның ішінде бау-бақша және саябақ қалдықтары, сондай-ақ тамақ өнеркәсібінің қалдықтарымен салыстырылатын тамақ қалдықтары, макулатура.

Қалдықтарды көму – қалдықтарды алу ниетінсіз, шектеусіз мерзім аралығында қауіпсіз сақтау үшін арнайы бекітілген орындарда жинау.

Коммуналдық қалдықтар – тұтыну қалдықтары, құрамына кіретіндер:

1) аралас қалдықтар және қағаз және картон, шыны, металл, пластмасса, органикалық қалдықтар, ағаш, тоқыма, қораптар, пайдаланылған электрлік және электрондық жабдықтар, батареялар мен аккумуляторлар секілді үй шаруашылығында бөлек жиналған қалдықтар;

2) аралас қалдықтар және өзінің сипаты мен құрамы бойынша үй шаруашылығындағы қалдықтарға ұқсас болып келетін басқа көздерден бөлек жиналған қалдықтар.

Ірі көлемді қалдықтар – шаруашылық әрекет барысында (тұрмыстық техника, жиһаз және басқалары) өзінің тұтынушылық қасиетін жойған және өзінің көлемі бойынша тек мамандандырылған көлік құралдарымен ғана тасымалдау мүмкіндігі бар тұтыну қалдықтары.

Тұтыну қалдықтары – адамның тіршілігі барысында түзілген қалдықтар, толық немесе ішінара өзінің тұтынушылық қасиетін жойған өнімдер және (немесе) бұйымдар, олардың қораптары және басқа заттар немесе олардың қалдықтары, агрегатты күйіне қарамастан, пайдалану мерзімі немесе жарамдылық мерзімі өтіп кеткен, сонымен қатар, меншік иесі өз бетінше немесе құжат арқылы тұтыну қалдығы разрядына өткен қалдықтар.

Электрондық және электрлік жабдық қалдықтары – Жарамсыз немесе қолданыстан шыққан, қалдық қатарына жатқызылатын электрондық және электрлік жабдықтар, сонымен қатар, оның тораптары, бөліктері, бөлшектері.

Тамақ қалдықтары - тамақ өнімдерін өндіру және тұтыну нәтижесінде пайда болатын, тамақ өнеркәсібінде түзілетін қалдықтармен салыстырылатын қалдықтар.

Қалдықтарды көму полигондары -. қалдықтарды алу ниетінсіз, арнайы жабдықталған, экологиялық, құрылыс және санитарлық-эпидемиологиялық талаптарға сәйкес келетін орынға тұрақты орналастыру.

Қалдықтарды бөлек жинау - ары қарай мамандандырылған басқаруды жеңілдету мақсатында түрлері немесе топтары бойынша бөлек жиналған қалдықтар.

Қалдықтарды жинау – жеке және заңды тұлғалардан мамандандырылған ұйымдарға ары қарай қайта қалпына келтіруге немесе жоюға бағыттау мақсатында қалдықтарды қабылдауды ұйымдастыру бойынша іс-әрекеттер.

Құрылыс қалдықтары - ғимараттарды, құрылыстарды, өнеркәсіптік нысандарды, жолдарды, инженерлік және басқа коммунациялардың құрылысы немесе оларды бұзу, сұрыптау, қайта жабдықтау, жөндеу (соның ішінде капиталдық) барысында түзілетін қалдықтар.

Тұрмыстық қатты қалдықтар - қатты күйдегі коммуналдық қалдықтар.

Қалдықтарды тасымалдау – жинау, сұрыптау, қайта өңдеу, қалпына келтіру және (немесе) жою барысында түзілген, жинақталған қалдықтарды мамандандырылған көлік құралдары көмегі арқылы тасымалдаумен байланысты іс-әрекеттер.

Қалдықтар жою – термиялық, химиялық немесе биологиялық үдерістер нәтижесінде көлемі маңызды түрде төмендейтін және (немесе) қалдықтардың физикалық жай-күйі мен химиялық құрамы өзгертін, бірақ өнім өндіру немесе энергия алу мақсатында қолданылмайтын қалдықтарды жою тәсілі.

Қалдықтарды басқару - қалдықтар түзілгеннен бастап, соңғы жойғанға дейінгі жүзеге асырылатын операциялар.

Тұрмыстық қатты қалдықтарды жинаудың орталықтандырылған жүйесі – меншік нысаны және іс-әрекет түріне қарамастан, тұрғын үйлерде және (немесе) жеке тұрған ғимараттарда (құрылыстарда) тұратын немесе өзінің іс-әрекетін жүзеге асыратын, сонымен қатар, меншік иелігінде контейнерлік алаңдары мен контейнерлері жоқ, немесе жалпы пайдаланылатын жерде тұрмыстық қатты қалдықтарды жинау және тасымалдау қызметін жүзеге асыру үшін контейнерлік алаңдары мен контейнерлері бар жеке және заңды тұлғаларды қамтамасыз ету мақсатында жергілікті атқарушы органмен ұйымдастырылатын жүйе.

Бағдарлама паспорты

Атауы	Батыс Қазақстан облысы Бөрлі ауданының 2024-2028 жж арналған коммуналдық қалдықтарын басқару жөніндегі бағдарламасы
Әзірлеуге арналған негіздеме	Қазақстан Республикасының Экологиялық Кодексі. 2021 жылдың 2-қаңтарындағы № 400-VI ҚРЗ Жергілікті атқарушы органдарға коммуналдық қалдықтарды басқару жөніндегі Бағдарламаны әзірлеу бойынша әдістемелік ұсынымдар, ҚР Экология және табиғи ресурстар министрлігінің 18.05.2023 ж. №1546 бұйрығы.
Бағдарламаны әзірлеуге жауапты мемлекеттік орган	"Бөрлі ауданы әкімдігінің тұрғын-үй коммуналдық шаруашылығы, жолаушылар көлігі, автомобиль жолдары және тұрғын үй инспекциясы бөлімі" ММ
Бағдарлама мақсаты	Бағдарлама мақсаты коммуналдық қалдықтарды ауылдық округтерден үнемі шығарып отыруды ұйымдастыру, бөлек жинауды ендіру үшін, қажетті инфрақұрылымды жаңғырту, сонымен қатар, коммуналдық қалдықтарды басқару барысында экологиялық талаптардың сақталуын қамтамасыз ету.
Бағдарлама міндеттері	Бағдарлама міндеттері: 1. А/о-тен коммуналдық қалдықтарды үнемі шығарып отыруды ұйымдастыру 2. Бөлек жинауды алдын-ала қарастыратын коммуналдық қалдықтарды басқару жөніндегі инфрақұрылымды жаңғырту; 3 . ТҚҚ қайта өңдеу және кәдеге жарату жүйесін дамыту; 4. Коммуналдық қалдықтарды қауіпсіз көмуді қамтамасыз ету;

	5. Коммуналдық қалдықтармен дұрыс жұмыс істеу бойынша тұрғындардың, мемлекеттік мекемелердің және басқа да заңды тұлғалардың хабардарлығын жоғарылату.
Қаржыландыру көлемі	*Бағдарламаны жүзеге асыру бойынша ұсынылатын іс-шараларды Батыс Қазақстан облысының 2026-2028 жылдарға арналған қоршаған ортаны қорғау бойынша іс-шаралар жоспарына қосу жоспарлануда. Қаржыландыру көздері бойынша қажетті шығындар мен басқа да шығыс сомасы Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес, тиісті қаржы жылына арналған республикалық және жергілікті бюджеттерді бекіту мен нақтылауды ескере отырып түзетілетін болады.
Бағдарламаны орындаушылар	Бөрлі ауданының әкімдігі, Бөрлі ауданының мәслихаты, Ақсай қаласының әкімдігі, елді мекендер және ауылдық округтердің әкімдіктері, тұрмыстық қатты қалдықтарды жинаумен, тасымалдаумен, сұрыптаумен және көмумен байланысты жұмыстарды жүзеге асыратын кәсіпкерлік субъектілері.
Кезең	5 жыл: 2024 – 2028 жж.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының қалдықтарды басқару саласындағы саясаты ҚР "жасыл" экономикаға (2013) өту жөніндегі тұжырымдамасымен және "Жасыл Қазақстан" (2021) ұлттық жобасымен анықталады.

Стратегиялық құжаттар бөлек жинауды ендіру, қоқыстарды шығаруды толық қамту, қалдықтарды кәдеге жарату және қайта өңдеу үлесін жоғарылату және соған сәйкес полигондарға көмілетін қалдықтардың көлемін төмендету қажеттілігін бекітеді.

Батыс Қазақстан облысының 2022 жылдан 2025 жылға дейінгі әлеуметтік-экономикалық дамуының кешенді жоспары әзірленген. Осы жоспарда облыстағы тұрмыстық қатты қалдықтарды қайта өңдеу мен кәдеге жаратудың төменгі үлесі көрсетілген, атап айтқанда шамамен 11%-ды ғана құрайды, бұл қалдықтарды жинаудың, қайта өңдеу мен кәдеге жарату инфрақұрылымының жеткіліксіз дамығандығын көрсетеді. Кешенді жоспарға сәйкес, 2025 жылдың аяғында Орал қаласындағы тұрмыстық қатты қалдықтар полигондарын жабу және рекультивациялау, сонымен қатар, Орал және Ақсай қалаларында, Ақжайық ауданында, Казталов ауданының екі ауылында тұрмыстық қатты қалдықтардың бес полигонының құрылысы жоспарланған. Оған қоса, жоспарға сәйкес, 2025 жылға қарай тұрмыстық қатты қалдықтарды қайта өңдеу мен кәдеге жаратудың үлесін 30%-ға арттыру көрсеткіштері бекітілген.

Осы бағдарлама Қазақстан Республикасының Экологиялық Кодексінің 365 бабына сәйкес (ары қарай ҚР ЭК) және ҚР экология және табиғи ресурстар министрлігінің (

ары қарай – ҚР ЭТРМ) 18.05.2023 № 154 бұйрығы бойынша әзірленген коммуналдық қалдықтарды басқару жөніндегі бағдарламаны әзірлеу бойынша жергілікті атқарушы органдарға ұсыныстарын ескере отырып әзірленді. Бағдарламаны әзірлеу барысында Қазақстан Республикасының, Батыс Қазақстан облысының және Бөрлі ауданының ұлттық стратегиялық, бағдарламалық және концептуалдық құжаттарының басым бағыттары ескерілді.

Бағдарламаны әзірлеу барысында Бөрлі ауданындағы коммуналдық қалдықтарды басқарудың ағымдық жай-күйіне талдау жүргізілді, экологиялық заңдылық талаптарына сәйкес, коммуналдық қалдықтарды басқарудың тиімді жүйесін құруға бағытталған іс-шаралар кешені әзірленді.

Бағдарламаны жүзеге асыру Бөрлі ауданындағы коммуналдық қалдықтарды басқарудың қолданыстағы жүйесін жетілдіруге мүмкіндік береді, соның ішінде, қалдықтарды басқару бойынша инфрақұрылым (контейнерлер, контейнерлік алаңдар, қоқыс таситын көліктер) жаңартылатын болады, ауданның ауылдық округтерінен қалдықтарды үнемі шығару отыру ұйымдастырылады, көмуге бағытталған қалдықтар көлемі азайтылатын болады, қалдықтардың бөлек жинау енгізіледі, қалдықтарды бөлек жинау бойынша тұрғындардың хабардарлығы жоғарылатылады.

Осы жағдайда, бағдарламаны жүзеге асыру Қазақстан Республикасының қалдықтарды басқару саласындағы стратегиялық көрсеткіштеріне қол жеткізуге, Бөрлі ауданында, жалпы Батыс Қазақстан облысы бойынша, қоршаған ортаға қалдықтардың теріс әсерін төмендетуге мүмкіндік береді.

Бөрлі ауданы туралы жалпы мәліметтер

Бөрлі ауданы Батыс Қазақстан облысының солтүстік-шығыс бөлігінде орналасқан. Аудан Батыс Қазақстан облысының үш ауданымен шектеседі және солтүстігінде Елек өзенімен және Ресей Федерациясының Орынбор облысының Орал және Елек өзендерімен шектеседі. Аудан аумағы 5,6 мың шаршы километр. Аудандық орталықтан Орал қаласының облыстық орталығына дейінгі қашықтық 120 км.

Климат континентальды. Жазы ыстық, қысы суық. Қаңтар айындағы орташа температура — -15°C , шілдеде — 24°C . Аудан аумағынан Орал, Елек, Утва (Шыңғырлау) өзендері ағады.

Жер қойнауы мұнай мен газға бай. Ауданда әлемдегі ірі Қарашығанақ мұнайгазконденсатты кен орны бар. Республикадағы облыстың үлесі газ конденсатын өндіру көлемі бойынша 97% және газ өндіру бойынша 36% құрайды. 1-кестеде Бөрлі ауданындағы ауылдық округтер мен елді мекендердің тізімі және әр елді мекендегі аула саны көрсетілген.

1-кесте - Бөрлі ауданындағы ауылдық округтер мен елді мекендердің тізімі

--	--	--	--

№	а/о атауы	Елдімекендердің атауы	Аула саны
1	Ақбұлақ	Ақбұлақ	188
2	Достық а/о	Достық	131
3	Ақсу а/о	Ақсу	137
		Жанақоныс	36
4	Бөрлі а/о	Бөрлі	1160
		Масайтөбе	15
5	Бумакөл а/о	Бумакөл	176
		Облавка	92
		Утвинка	49
6	Жарсуат а/о	Жарсуат	409
		Димитрово	68
		Карашығанақ	70
7	Қанай а/о	Қанай	168
		Даниялкөл	16
8	Қарағанды а/о	-	199
9	Қаракұдық а/о	-	89
10	Кентүбек а/о	Кентүбек	271
		Бақтыарал	26
11	ПугачҰв а/о	Пугачево	662
		Бесағаш	14
		Сұлусай	11
12	Приурал а/о	-	466
13	Успен а/о	Успенка	124
		Жаңаталап	107
		Қаракемір	1
14	Ақсай қ.	Ақсай қ.	5482
		Қызылтал	1390
		Аралтал	243
		Гугня разъезі	4
		Жаркий разъезі	4
Итого			11 808

2023 жылдың 1-қаңтарында Бөрлі ауданындағы халық саны 58 290 адамды құрады, оның ішінде Ақсай қаласында 42 579 тұрғын, ауылдық округтерде – 15 673 тұрғынды құрайды

1. Бөрлі ауданындағы коммуналдық қалдықтарды басқарудың ағымдық жай-күйін талдау

1.1 Коммуналдық қалдықтарды басқару жүйесінің қазіргі жай-күйін бағалау

Тұрғындарды ТҚҚ шығарумен толық қамту

Бөрлі ауданындағы Ақсай қаласының аудандық орталығының тұрғындары ғана, шамамен 42 579 адам немесе аудан тұрғындарының 63% тұрмыстық қатты қалдықтарды (ТҚҚ) жинау және шығару жүйесімен қамтылған. Басқа елді мекендер мен а/о қалдықтарды орталықтан шығару жүйесі жоқ.

Республика бойынша тұрғындардан тұрмыстық қатты қалдықтарды шығару ҚР Экология және табиғи ресурстар Министрлігінің мәліметтері бойынша 2022 жылы 79,8% құрады. ҚР "жасыл экономикаға" өту тұжырымдамасына сәйкес 2030 жылға тұрғындарды ТҚҚ шығару қызметтерімен толық 100% қамту керек.

Жинау және жинақтау

Бөрлі ауданында соның ішінде Ақсай қаласында коммуналдық қалдықтарды жинау және жинақтау контейнерлік алаңдарда орналасқан контейнерлер арқылы жүзеге асырылады. Ақсай қаласында барлығы 163 контейнерлік алаң бар. Сондай-ақ кейбір ауылдық округтерде контейнер алаңдары мен контейнерлер бар. Контейнерлер мен контейнер алаңдары туралы ақпарат 2-кестеде берілген.

Ақсай қаласы бойынша контейнерлік алаңдар мен контейнерлер туралы ақпараттар

Атауы	Контейнерлік алаңдар (КА), дана	Контейнерлер, дана
Ақсай қ.	163	Контейнер 0.75 м3-513 дана
		Контейнер 1100л пластикалық - 250
		Пластикке арналған торлы контейнер – 30 дана

Қазіргі уақытта контейнерлік алаңдардың 70%-на жөндеу жұмыстары жүргізілген. Дегенмен, контейнерлік алаңдар 30% санитарлық нормаларға сәйкес келмегендіктен, жөндеу жұмыстарын талап етеді. Контейнерлік алаңдарда үш жақты қажетті қоршау жүргізілмеген, қатты жабындымен және шатырмен жабдықталмаған.

Бөрлі ауданының басқа ауылдық округтері мен елді мекендерде контейнерлік алаңдар мен контейнерлер орнатылмаған. Бөрлі ауданының ауылдық округтері мен елді мекендерінің тұрғындары жыл бойы коммуналдық қалдықтарды өз учаскелеріне (аулаларына) уақытша жинақтайды. Тағам қалдықтары пайда болған жағдайда, оны үй жануарларының жем-қоры ретінде пайдаланады. ТҚҚ пешке жағылмайды, себебі Бөрлі ауданының барлық елді мекендері газбен жабдықталған.

Коммуналдық қалдықтарды тасымалдау

Ақсай қаласында коммуналдық қалдықтарды шығарумен "Ақсай Таза \Сервис" ЖШС айналысады. Қоқыс күн сайын дүйсенбіден сенбіге дейін шығарылады, ал жексенбі демалыс. "Ақсай Таза сервис" ЖШС коммуналдық қалдықтарды шығаруды жүзеге асыруға арналған артқы тиеуі бар 5 қоқыс тасығыш, 2 бүйірлік тиеуі бар қоқыс тасығыш бар. Оның ішінде 2 бүйірлік тиеуі бар қоқыс тасығыш Ақсай қаласы әкімдігінің балансында, оны "АқсайТазаСервис" ЖШС сенімді басқаруға берілген.

Айта кету керек, қазіргі уақытта Бөрлі ауданында жергілікті атқарушы органдардың қоқыс таситын көлікті алып, экологиялық талаптарға сәйкес қоқыс таситын

кәсіпорындарға беру тәжірибесі бар. ҚР ЭК 365 бабына сәйкес, қалдықтарды басқару бойынша кәсіпкерлік субъектілеріне қажетті инфрақұрылымды құру және қалыптастыру ЖАО құзыреттіліктеріне кіреді.

3-кесте – "АқсайТазаСервис" ЖШС көлік құралдары туралы ақпараттар

№	Көлік атауы	Шығарылған жылы
1.	Камаз, мемнөмір 924ADM07	2013 ж. ш.
2.	Камаз, мемнөмір 293ACZ07	2007 ж. ш
3.	Камаз, мемнөмір 383AC07	2006 ж. ш
4.	Маз, мемнөмір 234AV07	2006 ж. ш
5.	Маз, мем нөмір 515AAN07	2012 ж. ш
6.	Камаз, мемнөмір 938AQ07 (сенімді басқаруда)	2019 ж. ш
7.	Камаз, мемнөмір 928AQ07 (сенімді басқаруда)	2019 ж. ш

Жалпы 3 қоқыс таситын көлік алмастыруды талап етеді, себебі, олар тозған.

Бөрлі ауданының басқа ауылдық округтері мен елдімекендерінде коммуналдық қалдықтар жиналып шығарылмайды. Ауылдық округтер мен елдімекендердің тұрғындары жылына бір рет өз бетімен немесе тасымалдаушылар көмегімен көктем айында өз аулаларындағы қалдықтарын ауылдық үйінділерге шығарады. Жалпы әрбір елдімекендерде кенттік апатты үйінділер ұйымдастырылған.

ҚР ЭК сәйкес ТҚҚ жинау және тасымалдау үшін, кәсіпкерлік субъектілері ҚР экология және табиғи ресурстар Министрлігіне (ары қарай ҚР ЭТРМ), іс-әрекеттің басталғандығы туралы мәлімдеу керек. ҚР ЭТРМ реестріне сәйкес Бөрлі ауданында 15 компания іс әрекетін жүзеге асырады. Бөрлі ауданындағы іс-әрекетті жүзеге асыратын кәсіпкерлік субъектілері төменгі 3-кестеде берілген.

3-кесте – Бөрлі ауданындағы іс-әрекетін жүзеге асыратын кәсіпкерлік субъектілерінің тізімі

№	Атауы	Мекен-жайы
1	"АқсайТазаСервис" ЖШС	БҚО, Бөрлі ауданы, Ақсай қаласы, Жастар көшесі, 11/2а
2	"Digitalisation and Recycling" ЖШС	Батыс Қазақстан облысы, Бөрлі ауданы, Айсай қ.ә., Ақсай қаласы, 5 мөлтекаудан, № 7үй, подъезд 2
3	"Ақсайгазсервис" АҚ	Батыс Қазақстан облысы, Бөрлі ауданы, Айсай қ.ә, Ақсай қаласы, Өнеркәсіптік зона көшесі, 152Н құрылысы
4	"Мега Партнер" ЖШС	БҚО, Бөрлі ауданы, Ақсай қаласы, Өнеркәсіптік зона, 205Н
5	"Demtec Solutions" ЖШС	БҚО, Бөрлі ауданы, Ақсай қаласы, 5 мөлтек ауданы, 17 үй, 7 пәтер

6	"Шынғыс" ДК	БҚО, Ақсай қ., Қызыл тал, А.Жумағалиев көшесі, 2/2
7	"AstanaGlobalStroy-KR" ЖШС	БҚО, Бөрлі ауданы, Ақсай қаласы, Иксанов көшесі, 126 үй
8	"КазТрансСтрой kz" ЖШС	БҚО, Ақсай қ., 5 мөлтек ауданы, 32 үй
9	"АқсайТазаСервис" ЖШС	БҚО, Бөрлі ауданы, Ақсай қаласы Жастар көшесі, 11/2 ғимарат
9	"Регион Газ Проект" ЖШС	БҚО, Ақсай қ., Өнеркәсіптік зона көшесі, 6Н құрылысы
10	"Ақсайгазсервис" АҚ	БҚО, Бөрлі ауданы, Ақсай қаласы, Өнеркәсіптік зона көшесі, 152Н құрылысы
11	"Aksai Operating (Ақсай Оперейтинг)" ЖШС	Батыс Қазақстан облысы, Бөрлі ауданы Ақсай қ.э., Ақсай қаласы, Өнеркәсіптік зона көшесі, 94Н
12	"BatysPromService" ЖШС	БҚО, Бөрлі ауданы, Ақсай қаласы, Луговая көшесі, 42 офис1
13	"ЭкоПром-Ақсай" ЖШС	Батыс Қазақстан облысы, Бөрлі ауданы Ақсай қ., Қызылтал елдімекені, А. Жұмағалиев көшесі, 2/2.
14	"Еленова К.М" ДК	Батыс Қазақстан облысы, Бөрлі ауданы, Ақсай қ.э., Ақсай қаласы
15	"ДЕРБИСАЛИН А.Е" ШҚ	Батыс Қазақстан облысы, Бөрлі ауданы Ақсай қ.э., Ақсай қаласы, 3 мөлтекауданы, 13 үй.

"АқсайТазаСервис" ҚР ЭТРМ реестрінің құрамында және қалдықтарды жинау және тасымалдау іс-әрекеттерін жүзеге асырады. Бөрлі ауданындағы ЭТРМ реестрінде тіркелген компаниялар саны осы саладағы қызметті дамыту индикаторы болып табылады.

2022 жылы ұлттық статистика бюросының мәліметтеріне сәйкес, Бөрлі ауданындағы коммуналдық қалдықтарды жинау және тасымалдау бойынша кәсіпорындар саны 4 кәсіпорынды құрады.

Тұрмыстық қатты қалдықтарды бөлек жинау

Ақсай қаласында бірнеше контейнерлік алаңдарда орнатылған пластикалық бөтелкелерге арналған 30 торлы контейнерлер бар. Сондай-ақ бірнеше ауылдық округтарда пластикке арналған торлы контейнерлер бар. Бумақөл ауылында 4 торлы контейнер, Жарсуат ауылында 3 торлы контейнер, Қарақұдық ауылында 2 торлы контейнер орнатылған. Бөрлі ауданына қарасты басқа ауылдық округтар мен ауылдарда қалдықтарды бөлек жинайтын контейнерлер мен қайталама шикізатты қабылдайтын пункттер жоқ.

Қауіпті құрамдас коммуналдық қалдықтар

Құрамында сынабы бар қалдықтар

ҚР 13.01.2012 жылғы № 541-IV "Энергияны үнемдеу және энерготімділікті жоғарылату туралы" Заңына сәйкес, астана, республикалық мәндегі қалалардың жергілікті атқарушы органдары және аудандардың (облыстық мәндегі қалалар) жергілікті атқарушы органдары тұрғындарда бұрын қолданыста болған құрамында сынабы бар энергияны үнемдейтін шамдарды кәдеге жаратуды ұйымдастыруға жауапты.

Құрамында сынабы бар қалдықтарға (ары қарай – ҚСБҚ) тұтынушылық қасиетін жойған құрамында сынабы бар шамдар мен приборлар жатады. ҚР ЭК 351 заңына сәйкес құрамында сынабы бар шамдар мен приборлар полигондарға көмуге жатпайтын қалдықтар, сондықтан олар осы қалдықтарды кәдеге жаратумен айналысатын мамандандырылған ұйымдарға берілуі керек. Сол үшін ҚСБҚ жинауды ұйымдастыру керек.

Ақсай қаласында ҚСБҚ арналған 2 контейнер бар.

Қалған ауылдық тұрғын пункттерде жеке тұлғаларда түзілетін медициналық қалдықтардың, электрондық және электрлік жабдық қалдықтарын (ЭЭЖҚ), құрамында сынабы бар қалдықтар секілді қауіпті құрамдас коммуналдық қалдықтарды жинау жүйесі жоқ. Тұрғындарда түзілетін қауіпті қалдықтардың барлық түрлері жалпы ағынмен бірге қоршаған ортаға зиян келтіре отырып, үйінділерге тасталынады.

Берлі ауданында заңды тұлғалармен мемлекеттік медициналық мекемелер Қазақстан Республикасының "Мемлекеттік сатып алулар туралы" Заңына сәйкес кәдеге жарату келісім-шартына отырады.

Электрлік және электрондық жабдық қалдықтары

Электрлік және электрондық жабдық қалдықтарына (ары қарай – ЭЭЖҚ) электрлік желіде немесе батареямен жұмыс істеген барлық пайдаланылған заттар (теледидарлар, компьютерлер, тоңазытқыштар, радиоқабылдағыштар, электрлік балалар ойыншықтары, күйтабақтар, компакт-диск және т.б.), сонымен қатар, олардың элементтері (батареялар) жатады.

ҚР ЭК 351 бабына сәйкес ЭЭЖҚ полигондарға көму үшін қабылдауға тиым салынады. Жеке тұлғалардан электрлік және электрондық жабдық қалдықтарын жинау, қайта өңдеу және кәдеге жарату мердігерлік компаниялармен жүзеге асырылады.

Берлі ауданында ЭЭЖҚ бөлек жинау ұйымдастырылмаған. ЭЭЖ қалдықтары аулада жинақталады немесе жалпы ағынмен үйінділерге тасталынады.

ҚР Экологиялық Кодексінің (365 б) талаптарында ЭЖҚ қауіпті құрамдастары бөлек жинақталып, қайта қалпына келтіру үшін мамандандырылған кәсіпорындарға беру талаптары жүзеге асырылмайды.

Ірі көлемді және құрылыс қалдықтары

Берлі ауданында тұрғындардың ірі көлемді және құрылыс қалдықтары басқа қалдықтармен бірге полигондарға шығарылады.

Негізінде ірі көлемді және құрылыс қалдықтары экологиялық заңнамаға сәйкес, жеке тұлғалар өз бетінше шығаруға мүмкіндігі бар арнайы ұйымдастырылған алаңдарға жинақталуы керек.

Мұндай орындар Бөрлі ауданында жоқ, сондықтан жергілікті әкімдіктің басты міндеті орындарды құру және тасымалдауды жүзеге асыратын мамандандырылған компанияларды анықтау болып табылады.

Сұрыптау және қайта өңдеу бойынша қуаттылықтың бар болуы

Бөрлі ауданында қолданыстағы қоқыс сұрыптайтын желілер жоқ. Бөрлі ауданында қоқыс сұрыптау желілері жұмыс істеп тұрған жоқ. Тұрғындарда жинақталатын барлық коммуналдық қалдықтар полигондарына жіберіледі.

Мемлекеттік экологиялық сараптама мәліметтері бойынша, қалдықтарды қабылдау кезінде Бөрлі ауданының қатты тұрмыстық қалдықтар полигондары үшін қолмен сұрыптау қарастырылған. Полигонда қалдықтарды тасымалдауға арналған конвейер лентасы бар. Қалдықтарды қабылдау кезінде статикалық өлшеу үшін жүк көлігі таразылары қолданылады. Сондай-ақ полигонда макулатура, ПЭТ бөтелкелер мен пленкаларға арналған шағын пресс бар.

Қалдықтарды көму орындары

Ақсай қаласындағы аумағы 36 га тұратын ТҚҚ полигоны Ақсай-Сырым жолының бойынша орналасқан. Полигон Бөрлі ауданы әкімдігінің "Горкомхоз" МКК балансында . Қазіргі уақытта 2023 жылдың 13 қаңтарындағы № 1 келісім-шартқа сәйкес, полигонды "Ақсай Таза Қала" ЖШС жалға алған. Полигон қоршалған, бірақ сұрыптау жүзеге асырылмайды. Полигонға 2027 жылға дейін эмиссия алынған.

ҰСБ мәліметтері бойынша, полигон қуаттылығы 450 000 тоннаны құрайды, 2022 жылдың аяғында жинақталған көмілген қалдық көлемі 487 488 тоннаны құрады. Яғни, жобалық қуаттылықтан асады.

Қазіргі уақытта Бөрлі ауданының әкімдігі сұрыптау желісі бар ТҚҚ жаңа полигонының құрылысы бойынша жұмыстарды жоспарлауда. 2022 жылы Ақсай қаласында ТҚҚ жаңа полигонының құрылысына Техникалық-экономикалық негіздеме (ТЭН) әзірленіп, ескі полигонға (қолданыстағы ТҚҚ полигонына) қарама-қарсы 40,0 га аумағындағы жер телімі бөлінген.

Коммуналдық қалдықтардың морфологиялық құрамы

Бөрлі ауданының ТҚҚ морфологиялық құрамына зерттеулер жүргізілмеген.

Қазақстанның ауылдық тұрғын пункттеріндегі ТҚҚ құрамына жүйелік зерттеулер жүргізілмеген. Ірі қалаларға арналған ғылыми ұйымдар мен қауымдастықтардың жүргізген әртүрлі талдаулары мен жергілікті зерттеулері бар.

Осындай зерттеулерге сәйкес, көптеген қалаларда коммуналдық қалдықтардың құрамындағы негізгі фракциялар: биобыдырайтындар 37-38% (тағамдық) қалдықтар, 16-17% пластик қалдықтары, 11-12% қағаз және картон қалдықтары және т.б.

Ауылдық аудандардағы қалдықтардың морфологиялық құрамы қалалық жердегі қалдықтардан өзгешеленеді.

Ауылдық тұрғындардың тіршілігі барысында қалдықтардың әртүрлі түрлері түзіледі (пластик, қалайы ыдыстар, қағаз, картон, шыны, тамақ қалдықтары және т.б.). Дегенмен, олардың көлемі мен құрамы өзгерістерге ұшыраған. Мысалы, орталық газбен жылыту іске қосылған ауылдық тұрғын жерлерде қалдықтарды бөлек жинау қарастырылмаған, сұрыптау жоқ, барлық қалдықтар қолданыстағы полигондарға жіберіледі. Қатты отын пайдаланылатын тұрғылықты жерлерде қалдықтардың бірқатар түрлерін тұрғындардың өздері кәдеге жаратады (тұрмыстық пештерде жағылады, жануарларға жем-қор ретінде беріледі). Үй жағдайында кәдеге жаратылмайтын қалдықтар (қалайы ыдыс, шыны) ғана шығарылады. Бұл факторлар ауылдық жерлерде қалдықтардың түзілу көлемі мен құрамына ықпал етеді.

ТҚҚ қайта өңдеу салаларын тиімді дамыту және технологияларды ендіру үшін Бөрлі ауданындағы коммуналдық қалдықтардың құрамына жүйелік зерттеулерді жүргізу қажет.

Рұқсат етілмеген үйінділер

Жыл сайын "Қазақстан Ғарыш Сапары" космостық мониторинг көмегімен республика шеңберінде рұқсат етілмеген үйінділердің жер телімдерін анықтайды. Космостық мониторингтің мәлімдемелері бойынша 2023 жылы Бөрлі ауданында 30-дан астам рұқсат етілмеген үйінділер анықталған. Бүгінде барлық рұқсат етілмеген үйінділер жойылды.

Рұқсат етілмеген үйінділердің түзілуінің басты себептері жеке және заңды тұлғаларды ТҚҚ шығару қызметімен толық қамтымау, құрылыс қалдықтарын көмуге тиым салу және құрылыс қалдықтарын жинаудың ұйымдастырылған орындарының болмауы және басқа да факторлар.

Сондықтан, коммуналдық қалдықтарды жинау мен шығарумен толық қамтамасыз ету қажет және қалдықтарды жинау, шығару, сұрыптау және қайта өңдеу үшін қажетті инфрақұрылымды құру қажет.

1.2 Коммуналдық қалдықтардың түзілуі және жинақталуы, ТҚҚ жинау, тасымалдау, сұрыптау және көму тарифтері бойынша нормативтік база

Коммуналдық қалдықтардың түзілу, жинақталу нормалары және тарифтер

Коммуналдық қалдықтардың түзілу және жинақталу нормалары Бөрлі ауданының мәслихатымен бекітілген (Батыс Қазақстан облысы, Бөрлі ауданы мәслихатының шешімі, 2023 жыл, 24 сәуір, № 2-18).

Коммуналдық қалдықтардың түзілу және жинақталу нормалары 5-кестеде келтірілген.

5-кесте - Бөрлі ауданы бойынша коммуналдық қалдықтардың түзілу және жинақталу нормалары

№	Коммуналдық қалдықтардың жинақталу нысандары	Есептік бірлік	Коммуналдық қалдықтардың жинақталуының жылдық нормасы, м3

Жылдар	жалпы көлемі, өз бетінше шығарған кәсіпорындардың қосалғанда	Жиналған коммуналдық қалдықтың көлемі	Үй шаруашылығы қалдықтары	Саябақ қалдықтары	Сұрылыс материалдары	Өндіріс қалдықтары (тұрмыстық қалдыққа теңестірілгендер)	Көше қалдықтары	Нарық қалдықтары	Басқа қалдықтары
2020	72 425	40 011	27 997	-	22	11 992	-	-	-
2021	67 429	38 394	26 980	-	5	11 409	-	-	-
2022	45 814	16 968	3 476	-	-	-	-	-	-

Негізгі көлемді үй шаруашылығы қалдықтары құрайды.

Соңғы үш жылдың ішінде көмуге жіберілген қалдықтардың көлемі: 2020 жылы - 40 011 тонна, 2021 жылы - 38 970 тонна және 2022 жылы - 28 983 тонна.

Берлі ауданындағы жиналған коммуналдық қалдықтардың көлеміне талдау жасағанда көрсеткіштердің әжептәуір төмендегенін байқаймыз. ТКШ мәліметтері бойынша, бұл төмендеу коммуналдық қалдықтарды жинау және шығару үдерісіне қатысатын компаниялардың жиі ауысуымен түсіндіріледі. 2023 жылға дейін компаниялар өте жиі ауысқан, олар толық емес немесе шындыққа жанаспайтын мәліметтерді ұсынуы мүмкін, немесе мүлде есептілікті ұсынбаған. Бұл өзгерістер есептіліктің маңызды екенін және осы өңірдегі коммуналдық қалдықтардың түзілу көлемі бойынша мәліметтерге талдау жасауға ықпал ететінін көрсетеді.

1.4 Соңғы 3 жылдағы бөлінген қаржы динамикасының сипаттамасы және талдау

Берлі ауданында соңғы 3 жылда (2021-2023) қаржы құралдары келесі іс-шаралар түріне бөлінді:

-Металдық контейнерлерді, пластикке арналған торларды және т.б. сатып алу шығындары - 35 587,4 млн теңге;

-контейнерлік алаңдарды жөндеу - 21 786 млн теңге;

-үйінділерді жою - 43 218 млн теңге

Қаржылық ресурстарды бөлу бойынша үйінділерді жабуға маңызды қаржы құралдарының бөлінгенін байқауға болады, бұл тұрмыстық қатты қалдықтарды (ТҚҚ) жинау және шығару жүйесімен тұрғындардың жеткіліксіз қамтылғандығын көрсетеді. Мәселе 2021 жылдан бастап, көмуге тиым салынған құрылыс материалдарынан тұратын рұқсат етілмеген үйінділермен ушыға түскен.

Сол себепті, үйінділер мәселелерінің тәсілдерін қайта қарастыру керек және қалдықтарды басқарудың тиімді жүйесін құруға қайта бағытталуы керек. Бұл жүйе түзілген үйінділерді жоюға қаржы құралдарын бағыттауды емес, керісінше қалдықтарды жинау, шығару, сұрыптау және қайта өңдеудің сәйкес инфрақұрылымын іске қосуға бағытталуы шарт.

1.5 2028 жылға дейінгі коммуналдық қалдықтардың түзілу көлемін болжау

Кестеде Бөрлі ауданының соңғы 2 жылда коммуналдық қалдықтардың нақты түзілу мәліметтері және 2028 жылға дейінгі жоспарланған қалдықтар саны келтірілген.

8-кесте – 2028 жылға дейінгі Бөрлі ауданының коммуналдық қалдықтарының түзілуін болжау

Атауы	Түзілген қалдықтардың нақты саны		Коммуналдық қалдықтардың түзілуінің жоспарланған саны				
	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
ТҚҚ түзілуі, тонна	45 814	44 763	47 001	49 351	51 818	54 409	57 130

ЭТРМ ақпараты бойынша, Қазақстан Республикасында коммуналдық қалдықтардың жыл сайынғы өсімі 5%-ды құрайды. Есептеулер 2028 жылға дейін қалдық санын 5%-арттыру есебінен жүргізілген.

ТҚҚ қайта өңдеу және кәдеге жарату үлесін жоғарылату, тұрғындарды қамтуды арттыру бойынша стратегиялық құжаттарда бекітілген мақсаттық көрсеткіштерге қол жеткізу үшін бөлек жинау, уақытылы қалдықтарды шығару мен көмуді қоса алғанда сәйкес инфрақұрылымды ұйымдастыру қажет.

1.6 Коммуналдық қалдықтарды басқару саласындағы негізгі мәселелер және қорытындылар, күшті және әлсіз жақтарын, мүмкіндіктері мен қауіп-қатерлерін талдау

Бөрліі ауданындағы коммуналдық қалдықтарды басқару саласына жүргізілген талдау қорытындысы бойынша күшті және әлсіз жақтары, қауіптері мен мүмкіндіктері анықталды.

Күшті жақтары	Әлсіз тұстары
Ақсай қаласының дамыған инфрақұрылымы; ТҚҚ жинау және тасымалдау бойынша ауданда көптеген мамандандырылған кәсіпорындардың бар болуы; Аудандағы көптеген өнеркәсіптік кәсіпорындардың бар болуы; Қайталама шикізатты жинау және қайта өңдеу жүйесін дамытуға бизнестің қызығушылығы.	Қалдықтарды бөлек жинау және сұрыптаудың болмауы; Қалдықтарды контейнерлерде жағу Тұрғындарда түзілетін қауіпті құрамдас коммуналдық қалдықтарды жинау жүйесінің жеткіліксіз дамуы; Қалдықтарды қайта өңдеудің төменгі үлесі; Соңғы 2 жылдағы екінші шикізатқа төменгі сұраныс ; Ақсай қаласындағы ТҚҚ қолданыстағы полигондарының артық толуы; Коммуналдық қалдықтармен жұмыс істеу туралы тұрғындардың ақпараттануының төменгі деңгейі.
Мүмкіндіктері	Қауіп-қатерлері
Қайталама шикізатты жинау және қайта өңдеуге жергілікті бизнесті тарту және олардың қызығушылықтарын арттыру; Қайталама шикізаттың әртүрлі түрлерімен жұмыс істеуге арналған қондырғылардың кең	Айналмалы экономикаға тартылатын құнды қайталама шикізаттардың жойылуы; Парникті газдардың, соның ішінде метанның бөлінуімен полигондағы органикалық қалдықтардың ыдырауы;

ассортименттерінің, қазіргі технологиялардың бар болуы; Көмуге түсетін қалдық үлесінің азаюы, алынатын қайталама шикізат көлемінің артуы; Қоршаған ортаға теріс әсерлерді төмендету.	Су, топырақ бетінің ластануы; Құрылыс және ірі көлемді қалдықтарды жинау мен қайта өңдеудің жолға қойылған жүйесінің болмауынан қауіпті үйінділердің түзілуі;
--	--

Бағдарлама шеңберінде тұрғындардың қажеттіліктерін және ауданның ерекшелігін ескере отырып, экологиялық заңнама талаптарына сәйкес коммуналдық қалдықтарды экологиялық қауіпсіз және ұтымды басқару жүйесін ұйымдастыру қажет.

2. Мақсаты, міндеттері және мақсаттық көрсеткіштер

2.1 Бағдарлама мақсаты және көрсеткіштері

Бағдарлама мақсаты коммуналдық қалдықтарды бөлек жинауды, сонымен қатар оларды басқару барысындағы экологиялық талаптардың сақталуын қамтамасыз етуді алдын-ала қарастыратын қажетті инфрақұрылымды құру және оның жұмыс істеуі.

Бағдарлама міндеттері:

1 Қалдықтарды басқарудың қолданыстағы жүйесін жаңарту, бөлек жинауды ендіру;

2 ТҚҚ қайта өңдеу және кәдеге жарату жүйесін дамыту;

3 Коммуналдық қалдықтарды қауіпсіз көмуді қамтамасыз ету;

4 Коммуналдық қалдықтармен дұрыс жұмыс істеу бойынша тұрғындардың, мемлекеттік мекемелердің және басқа да заңды тұлғалардың хабардарлығын жоғарылату.

2.2 Бағдарламаның мақсаттық көрсеткіштері

Бағдарламадағы қойылған мақсат пен міндеттерге қол жеткізу үшін мақсаттық көрсеткіштердің орындалуы қажет. Мақсаттық көрсеткіштер Қазақстан Республикасының "Жасыл экономикаға өту тұжырымдасына", "Жасыл Қазақстан" ұлттық жобасына, ағымдық жағдайға жүргізілген талдауларға және Батыс Қазақстан облысының 2023-2025 жылдарға арналған дамудың кешенді жоспарына сәйкес әзірленген. Мақсаттық көрсеткіштер өңірдегі экологиялық жағдайды жақсартуға, қоқыстарды үнемі шығарумен тұрғындарды қамтуды жоғарылатуға, Бөрлі ауданындағы қалдықтарды бөлек жинау, қайта өңдеу және көму жүйесін жетілдіруге бағытталған (9-кесте).

9-кесте. Қалдықтарды жинау, шығару, қайта өңдеу және көму жүйесін жетілдіруге арналған мақсаттық көрсеткіштер

р/н	Мақсаттық көрсеткіштердің атауы	Мақсаттық көрсеткіштер				
		Ағымдық жағдай 2022-2023	2024	2025	2027	2028

1	ТҚҚ жинау мен шығарумен тұрғындардың қамтылуы %	67	74	74	100	100
2	Коммуналдық қалдықтарды бөлек жинауды ендіру: - фракциялар бойынша, % - қалдықтардың жеке қауіпті түрлері бойынша (медициналық және сынабы бар, электрондық және тұрмыстық) %	0 0	70 100	80 100	90 100	100 100
3	Бөрлі ауданындағы ТҚҚ кәдеге жарату және қайта өңдеу үлесі (түзілу көлемінен), % % *аудандағы Т К Ш мәліметтері	-	-	10	15	20
4	Экологиялық талаптарға сәйкес ТҚҚ полигондарын жабу және рекультивациялау (уақытша көму орындарын), бірл.					1
5	Экологиялық және санитарлық нормаларға сәйкес келетін жаңа полигон құрылысы, бірлікпен	-	-	-	-	1

3. Қойылған мақса және міндеттерге жеу жолдары, негізі бағыттар

3.1 ТҚҚ жинауды және тасымалдауды жүзеге асыратын, тұрмыстық қатты қалдықтар нарығына қатысушыларды анықтау.

ҚР ЭК 367-бабына сәйкес, ТҚҚ жинау бойынша нарыққа қатысушыларды анықтау тікелей "Мемлекеттік сатып алулар" туралы ҚР Заңының 4-тарауына сәйкес конкурс (тендер) жүргізу арқылы жүзеге асырылады.

Нарық қатысушыларын анықтау бойынша конкурс (тендер) жүргізу барысында ЖАО ҚР ЭК сәйкес коммуналдық қалдықтарды басқару ережелерін және ТҚҚ жинайтын және шығаратын мамандандырылған ұйымдарға талаптарды бекіту қажет. Экологиялық заңнама талаптарына сәйкес, ТҚҚ жинау және тасымалдау бойынша конкурсқа қатысушыларға келесідей төменгі талаптар бекітілген:

1) ҚР ЭК 337-бабының талаптарына сәйкес, қалдықтарды басқару саласындағы кәсіпкерлік субъектілерінің рұқсаттар мен хабарламалардың мемлекеттік электрондық тізілімінде тіркеуде бар болуы;

2) жеке меншігінде спутниктік навигация жүйелерімен жабдықталған көлік құралдарының бар болуы және /немесе жалға алынуы;

3) жеке меншігінде көліктерді қоюға, сақтауға, оларға техникалық қызмет көрсетуге және жөндеуге арналған жылытылатын өндірістік орындарының бар болуы және немесе жалға алынуы;

4) коммуналдық қалдықтарды шығару бойынша қызмет көрсететін білікті басқарушы және техникалық мамандардың бар болуы және басқалары.

ТҚҚ жинау және шығару бойынша қызмет сапасын жоғарылату үшін, бәсекелестік негізде коммуналдық қалдықтарды басқарудың ұзақ мерзімдік келісіміне отыру қажет. Ұзақ мерзімдік келісімдер ТҚҚ жинау және шығарумен айналысатын субъектілердің жеке қаржылық құралдарын өз компанияларын дамытуға салуына мүмкіндік береді. Ұзақ мерзімдік келісімдерді орындау барысында алынған нәтижелерді талдау арқылы көрсетілген қызметтердің сапасын бағалауға болады.

Жеке тұлғалармен жариялық негізде келісім-шартқа отыру

ҚР ЭК 367 бабына сәйкес, тұрғын үйлерде тұратын жеке тұлғалар жариялық келісім негізінде орталықтандырылған жүйені пайдалануға және жергілікті уәкілетті органмен бекітілген тарифке сәйкес көрсетілген қызметтерге төлем төлеуге міндетті.

Берлі ауданында ТҚҚ жинауға және шығаруға жауапты субъектілерді таңдағаннан кейін жеке тұлғалармен жариялық ұсыным келісімі тәжірибесін енгізу маңызды болып саналады. Жариялық ұсыным түріндегі келісім аудан әкімдігінің ресми сайтында және мамандандырылған компаниялардың веб-сайтында және БАҚ құралдарында танысу үшін қолжетімді болады. Жариялық келісімдерді пайдалану ТҚҚ шығару бойынша қызметтерге төлемдерді төлеу және жинау көлемін жоғарылатады және тұрғындар

үшін қолайлылықты қамтамасыз етеді. Осындай келісімдер негізінде төлем жинау жүзеге асырылатын болады.

Жеке және заңды тұлғаларға қызмет көрсететін мамандандырылған ұйым абоненттік бөліммен қамтамасыз етеді. Коммуналдық қалдықтарды жинау және тасымалдау бойынша қызмет көрсетудің жедел мәселелерін шешу үшін тұтынушыларға қызмет көрсететін диспетчерлік қызмет жұмысымен де қамтамасыз етіледі.

3.2 Қалдықтарды бөлек жинауды алдын-ала қарастыратын қажетті инфрақұрылымды жаңарту

- ТҚҚ бөлек жинау үшін контейнерлерді сатып алу (құрғақ және ылғалды фракциялар);

- ТҚҚ жинауға арналған орындарды анықтау және контейнерлік алаңдардың санитарлық-эпидемиологиялық талаптарға сәйкестендіру.

- құрамында қауіпті заттары бар коммуналдық қалдықтарды бөлек жинау.

ТҚҚ арналған контейнерлерді сатып алу, бөлек жинауды ендіру (құрғақ және ылғалды фракциялар)

Түзілу көздерінен қалдықтарды бөлек жинау экологиялық заңнаманың міндетті талаптарының бірі болып табылады. ҚР ЭК 321 бабына сәйкес бөлек жинау келесі фракциялар бойынша жүргізіледі:

1) "құрғақ" (қағаз, картон, металл, пластика және шыны);

2) "ылғалды" (немесе дымқыл) (тамақ қалдықтары, органикалық және басқалар).

ҚР ЭГТРМ м.а. 2021 жылғы 2 желтоқсандағы №482 бұйрығына сәйкес жергілікті атқарушы органдар контейнерлік алаңдарда бөлек жинау үшін контейнерлердің (кем дегенде 2) қажетті санын орнатуды қамтамасыз ету керек және контейнерлер саны тұрғындар санымен, қалдықтардың жиналу санымен, оларды сақтау мерзімдері мен басқа да қажетті факторлармен анықталады.

Қалдықтарды бөлек жинауға арналған әрбір контейнерлер қазақ және орыс тілінде таңбалануы (жазба) керек, онда мыналар көрсетілуі керек:

-Жиналатын қалдық түрі (фракциясы) туралы ақпараттық жапсырма/жазба;

-Контейнердің меншік иесі туралы мәліметтер (атауы, телефоны);

-Контейнер қызмет көрсететін ұйым атауы.

Егер де таңбалау түрлі-түсті контейнерге жапсырылатын болса, онда контрасты түспен орындалуы керек.

Одан басқа, мамандандырылған кәсіпорындар жиналған қалдықтарды ары қарай қайта қалпына келтіру үшін бөлек шығаруды қамтамасыз ету қажет.

Берлі ауданының халқы бойынша жинау және әкетумен қамтуды арттыру және бөлек жинауды енгізу үшін барлық ауылдық округтер мен ауылдарға контейнерлер сатып алу және орнату қажет.

10-кестеде Бөрлі ауданында ТҚҚ жинау мен шығарумен тұрғындардың қамтылуы үшін, қалдықтарды бөлек жинауды енгізу үшін контейнерлер мен контейнер алаңдары бойынша алдын ала есебі берілген.

Таблица 10. Бөрлі ауданында ТҚҚ жинау мен шығарумен тұрғындардың қамтылуы үшін, қалдықтарды бөлек жинауды енгізу үшін контейнерлер мен контейнер алаңдары бойынша алдын ала есебі

Кестеге сәйкес, Ақсай қаласы үшін жаңа контейнерлерді сатып алу және орнатудың қажеті жоқ, өйткені бүгінде 763 контейнер бар.

Контейнерлердің нақты саны контейнерлерді орналастыру орындары анықталғаннан кейін, шығару кестесі бекітілгеннен кейін, сонымен қатар, коммуналдық қалдықтарды жинау және шығару бойынша мамнадандырылған компаниялармен бірлесе отырып, тұрғындардың көзқарастары ескерілгеннен кейін белгілі болады.

ТҚҚ жинауға арналған контейнерлік алаңдардың орындарын анықтау және олардың санитарлық-эпидемиологиялық талаптарға сәйкестігі

Ақсай қаласында 163 контейнерлік алаң бар. Оның ішінде шамамен 40 контейнерлік алаң "Өндіріс және тұтыну қалдықтарын жинауға, пайдалануға, қолдануға, залалсыздандыруға, тасымалдауға, сақтауға және көмуге қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар" санитариялық қағидаларын бекіту туралы" санитарлық ережесіне сәйкес келмейді.

Бөрлі ауданының басқа ауылдық округтері мен елді мекендерінде контейнерлік алаңдар жоқ. Коммуналдық қалдықтарды басқару ережесіне сай ауыл және ауылдық округтер әкімдіктері контейнерлік алаңдардың құрылысына және екінші шикізатты қабылдау пункттеріне жер телімдерін бөлу қажет және жер телімдерінің шекарасын рәсімдеуді қамтамасыз ету керек.

Ақсай қаласының, ауылдық округтер мен елді мекендердің әкімдіктері жаңа контейнерлік алаңдарды орнату барысында мамандандырылған компаниялармен

орналастыру орындарын келісуі қажет, онда барлық контейнерлік алаңдарды қатты жабындымен қамтамасыз етіп, желдің әсерінен қалдықтардың таралуының алдын-алу үшін 1,5 м кем емес биіктікте үш жағынан қоршау керек. Контейнерлік алаңдар тұрғын және қоғамдық ғимараттардан 25 м қашықтықта орналасуы керек және көлік кіретін негізгі жолы болуы керек. Сонымен қатар, контейнерлік алаңдарға қойылатын талаптар бойынша ауылдағы заңды тұлғалар және мемұйымдармен түсіндірме жұмыстарын жүргізуі қажет.

Құрамында қауіпті заттары бар коммуналдық қалдықтарды бөлек жинау және қалпына келтіруді ұйымдастыру.

Қауіпті құрамдас коммуналдық қалдықтар (электрондық және электрлік жабдықтар, құрамында сынабы бар қалдықтар, батарейкалар, аккумуляторлар және басқа да қауіпті компоненттер) бөлек жинақталып, қайта қалпына келтірілуі үшін мамандандырылған кәсіпорындарға берілуі керек (ҚР ЭК 365 б).

Құрамында сынабы бар қалдықтар (ҚСБҚ)

ЖАО тұрғындардан ҚСБҚ жинау жүйесін ұйымдастыруы және мыналарды жүзеге асырады:

– тұрғындарда пайда болатын құрамында сынабы бар қалдықтарды жинау үшін орнатылатын арнайы әмбебап контейнерлерді орнатуды және оларға қызмет көрсетуді бақылау;

– кондоминиум нысандарын басқару органдарының қызметін бақылау және ұйымдастыру, олар арнайы әмбебап контейнерлерді сақтау жөніндегі шараларды қамтамасыз етуге, контейнерге қызмет көрсететін мамандандырылған кәсіпорынмен өзара іс-қимылды жүзеге асыруға, оларға еркін қол жеткізуді қамтамасыз етуге, тұрғындармен түсіндіру жұмыстарын жүргізуге, контейнерге бөгде заттарды сақтауға, контейнерге бөгде жарнамаларды, хабарландыруларды және т. б. жапсыруға жол бермеуге міндетті;

-тұрғындар үшін үшін демеркуризациялау жөніндегі шаралар кешенін іске асыруға және құрамында сынабы бар қалдықтарға арналған контейнерлерді жөндеуге (ауыстыруға) мамандандырылған кәсіпорындардың жұмыстарын сатып алу үшін қаражат бөлу жолымен халық арасында пайдалануда болған құрамында сынабы бар энергия үнемдейтін шамдарды қайта өңдеуді ұйымдастыру.

ҚР ЭК, Қазақстан Республикасының "Мемлекеттік сатып алулар туралы Заңының 4-тарауы және ҚР ЭГТРМ м.а. 2021 жылғы 28 желтоқсандағы № 508 Бұйрығындағы коммуналдық қалдықтарды басқару ережелеріне сәйкес тұрғындарға арналған демеркуризация және ҚСБҚ арналған контейнерлерді жөндеу (алмастыру) туралы кешенді шараларды жүзеге асыруға мамандандырылған кәсіпорындардың қызметтерін (жұмыстарын) алу үшін жергілікті атқарушы билік органдары конкурс (тендер) жүргізуі тиіс.

Қазіргі уақытта Ақсай қаласында ҚСБ қалдықтарға арналған 2 арнайы әмбебап контейнер орнатылған. ҚСБ қалдықтарға арналған контейнерлер санын арттыру және осы контейнерлерді дұрыс пайдалану бойынша жергілікті тұрғындарға ақпараттық кампанияларды жүргізу талап етіледі.

Электрондық және электрлік жабдықтар

ЖАО ақпараттық кампаниялармен, конкурстар және дәрістермен шектелмей, тұрғындарда түзілетін ЭЭЖҚ бөлек жинау үлесін арттыруға бағытталған шараларды қабылдау қажет.

Тұрғындардан қауіпті құрамдас коммуналдық қалдықтарды жинау жүйесін ұйымдастыру келесідей шараларды қамтиды:

Батарейлар, электронды және электр жабдықтары сияқты қауіпті тұрмыстық қалдықтарды жинайтын стационарлық немесе жылжымалы пункттер/пункттер құру.

Қалдықтарды қабылдаудың ұйымдастырылған пункттері туралы халықты хабардар етуді және олармен қауіпсіз жұмыс істеуді насихаттауды қамтамасыз ету

Қалдықтарды жинауға және кәдеге жаратуға арналған шығыстардың бір бөлігін жабу мақсатында, өндірушінің кеңейтілген жауапкершілік операторының функцияларын жүзеге асыратын "Жасыл Даму" АҚ-мен ынтымақтастықты нығайту.

ЭЭЖҚ жинау үшін қабылдаудың стационарлық пункттерін алдын-ала қарастыру қажет. Қабылдау пункті Бөрлі ауданында көрсетілген тауарларды таратуды жүзеге асыратын дүкендерде (дүкен бөлімшелері, сауда нүктелері) құрылуы мүмкін.

Қауіпті құрамдас коммуналдық қалдықтарды бөлек жинау және қайталама шикізат пункттерін құру бөлек жинау бойынша мақсаттық көрсеткіштерге жетуге мүмкіндік береді.

Заңды тұлғалардан қауіпті құрамдас коммуналдық қалдықтарды бөлек жинау және қайта қалпына келтіру

Қызметтің түріне қарамастан, заңды тұлғаларда пайда болатын қауіпті коммуналдық қалдықтарды бөлек жинап, мамандандырылған ұйымдарға (кәсіпорындар) қалпына келтіруге беруі тиіс (ҚР ЭК 365б).

Бөрлі ауданының барлық мемлекеттік мекемелері және бюджеттік ұйымдар, өнеркәсіптік кәсіпорындар қауіпті қалдықтарды басқару жөніндегі қызметтермен келісімге отыруы керек. Ауылдық округтермен елді мекендердің әкімдіктері заңды тұлғалармен және мемлекеттік мекемелермен профилактикалық жұмыстарды жүргізу қажет.

Органикалық коммуналдық қалдықтарды бөлек жинауды ұйымдастыру және оларды қордаландыру арқылы қайта қалпына келтіру

Жергілікті атқарушы органдар органикалық қалдықтарды бөлек жинау және оларды пайдалану арқылы экологиялық талаптардың сақталуын қамтамасыз етеді (ҚР ЭК 365 б).

Коммуналдық қалдықтарды басқару ережелерінің 19-тармағына сәйкес, аудандық, ауылдық, ауылдық округтің жергілікті атқарушы органдары тұрғындарға жеке тұрғын құрылысында (жеке сектор) органикалық қалдықтарды қордаландыру жөніндегі ақпараттық кампанияларды жүргізуі қажет.

Қордаландыру бұл қалдықтарды қайта өңдеу технологиясы, яғни табиғи жолмен биоыдырауға негізделген. Осыған байланысты, қордаландыру органикалық тұрғыдан пайда болған қалдықтарды қайта өңдеуде кеңінен қолданылады. Бүгінде тағамдық қалдықтармен қатар, бөлінбеген қалдықтарды да қордаландыру технологиясы бар.

Органикалық қалдықтарды қордаландыру үй жағдайында да, орталықтандырылған жүйеде де жүзеге асады. Үй шаруашылығында қордаландыруда қарапайым қордалау шұңқырын немесе арнайы қордаландырғыш аппараттарды пайдалануға болады.

Берлі ауданының ерекшелігі мал шаруашылығынан органикалық қалдықтардың түзілуі болып табылады. Қалдықтардың бұл түрлері әрбір ауылдық округте коммуналдық қалдықтармен бірге ТҚҚ полигондарына көміледі. Ақсай қаласының жаңа полигонында қордаландырғыш қондырғыны алдын-ала қарастыру керек. Органикалық қалдықтар арнайы жабдықталған алаңдарға шығарылады және сол жерде қордаландыру үдерісі жүргізіледі. Мұндай қордаландыруды ТҚҚ полигон аумағын рекультивациялау үшін пайдалануға болады.

Мекемелер мен ұйымдарда (мысалы, мектеп, ауруханаларда) биоыдырайтын қалдықтардың үлкен бөлігі жинақталады және жанында қосалқы шаруашылығы бар болғандықтан, жекелей өз беттерінше қордаландыруды жүргізуге болады.

Жергілікті атқарушы органдар іс-әрекеті барысында мен мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс шеңберінде заңды тұлғалар мен тұрғындар арасында қордаландыруды қолдану туралы ақпараттық жұмыстарды жүргізу болып табылады.

3.3 ТҚҚ қайта өңдеу және кәдеге жарату жүйесін дамыту

ТҚҚ қайта өңдеу және кәдеге жарату жүйесін дамыту мыналар арқылы жүзеге асырылуы керек:

- жергілікті тұрғындардың және жергілікті бизнес- қауымдастықтың өзара байланысын күшейту;
- тұрғындарда түзілетін ІКҚ мен құрылыс қалдықтарын жинауға арналған арнайы орындарды ұйымдастыру.

Жергілікті бизнес-қауымдастықпен өзара байланысуды күшейту

Берлі ауданында коммуналдық қалдықтарды қайта өңдеу және кәдеге жарату жүйесін дамыту үшін аудан аумағында іс-әрекетін жүзеге асыратын барлық кәсіпорындармен өзара іс-қимыл байланысын күшейту керек.

Жергілікті бизнес қауымдастық өкілдерінің мүмкіндіктері мен қызығушылықтарын айқындау қажет. Өңірдегі қалдықтарды басқару саласын дамыту және талқылау үшін ЖАО және бизнес және басқа да мүдделі тараптармен өзара байланысу үшін әртүрлі

кездесулерді, дөңгелек үстелдерді жүргізу керек. ТҚҚ бөлек жинау және қайта өңдеуді дамытудағы әріптестік мәселелерін қарастыру қажет. ЖАО бизнестің бастамашылдығына қолдау және көмек көрсетуі керек. Мысалы, контейнерлерді орнатуға, қайталама шикізаттарды қабылдау пункттері, ІКҚ және құрылыс қалдықтарын, биоыдырайтын және т.б. қалдықтарды, бөлек жиналған қайталама шикізатты қайта өңдеу және кәдеге жарату бойынша қуаттылықты құруға жер учаскелерін ұсыну. Бұл өз кезегінде аудандағы қалдықтарды бөлек жинау мен қайта өңдеуді дамыту мүмкіндігін береді.

Қайталама пайдалану және қайта өңдеу үлесін жоғарылату үшін тұрғындарда түзілетін ІКҚ мен құрылыс қалдықтарын жинауға арналған арнайы орындарды ұйымдастыру

ЭТРМ м.а. 2021 жылғы 2 желтоқсандағы №482 Бұйрығындағы қалдықтарды бөлек жинау талаптарының 19-тармағына сәйкес, ЖАО жеке тұлғалардан (тұрғындардан) түзілетін құрылыс және ірі көлемді қалдықтар үшін 12м² кем емес аумақта арнайы жабындысымен қоршауы бар орынды ұйымдастыруы керек.

Жылжымайтын нысандардың құрылысын немесе жөндеу жұмыстарын жүзеге асыратын жеке және заңды тұлғалар ЭТРМ м.а., 2021 жылғы 2 желтоқсандағы №482 Бұйрығының қалдықтарды бөлек жинау талаптарының 17 тармағына сәйкес, жергілікті атқарушы органдармен ұйымдастырылған арнайы орындарға құрылыс және ірікөлемді қалдықтарды өз бетінше шығаруды жүзеге асырады.

Ақсай қаласының және ауылдық округтер мен елдімекендердің әкімдіктері ІКҚ мен құрылыс қалдықтарын тұрғындардан жинақтайтын арнайы орындарды анықтап алу қажет.

Құрылыс қалдықтарын жинауда келесі тәсілдердің бірін жүзеге асыру керек: бортты және самосвал көлікке жүктеу үшін қапшыққа жинау; бортты және самосвал машиналарға ары қарай тиеу үшін қалдықтарды басып жинау.

ЖАО заңнама талаптарына сәйкес, тұрғындардан түзілетін ІКҚ мен құрылыс қалдықтарын жинауға арналған арнайы орындарды ұйымдастыруды қамтамасыз етеді. Дегенмен, бүгінде қалдықтардың осы түрлерімен ары қарай жұмыс істеу бойынша шешімдердің болмауы ең өзекті мәселенің бірі болып отыр.

Бөрлі ауданында құрылыс қалдықтарын қайта өңдеуді дамыту мақсатында оларды қайта өңдеу технологияларын ендіру ұсынылуда. ЖАО тұрғындардан ІКҚ мен құрылыс қалдықтарын жинау үшін ауылдар мен кенттерде арнайы орындарды құратын болады. Осы орындардағы бұл қалдықтар арнайы ұсақтау қондырғысы бар ІКҚ мен құрылыс қалдықтарына арналған арнайы алаңдарға (Бөрлі ауылындағы полигон жаны немесе полигон аумағы) шығарылады. Осы алаңда ІКҚ мен құрылыс қалдықтарын ұсақтау жүргізілетін болады. ІКҚ мен құрылыс қалдықтарын қайта өңдеудің негізгі әдісі – бұл механикалық қайта өңдеу, мұнда материалдар ұсақталып, ары қарай көлемі, типі және сапасы бойынша сұрыпталады. Ұсақтау технологиясы материалдың түйіршіктелген

құрамын өзгертуге және жол құрылысына, жердің қуыстарын толтыруға қажетті өнімдерді алуға мүмкіндік береді.

Ұсақталғаннан кейін, алынған өнімді ТҚҚ полигондарында оқшаулағыш қабат ретінде пайдалануға болады.

3.4 Бөрлі ауданы бойынша коммуналдық қалдықтарды қауіпсіз көмуді қамтамасыз ету

Коммуналдық қалдықтарды қауіпсіз көмуді қамтамасыз ету қоршаған ортаны қорғаудың негізгі міндеті болып табылады.

Бүгінде Ақсай қаласында ТҚҚ полигондарына коммуналдық қалдықтарды көму жүргізіледі. ТҚҚ полигонының аумағы қалдықтардың ретсіз тасталуының алдын-алу үшін қоршалған. Айта кету керек, полигон қазірдің өзінде артық толған және ҰСБ мәлімдеуінше, полигонның толуы оның жобалық қуаттылығынан асып кетеді.

Басқа ауылдық округтер мен елді мекендерде кенттік үйінділер бар, көктемгі кезеңде жылына бір рет тұрғындар өздерінің қалдықтарын, жануарлар қалдықтарын және басқа да қалдықтарды шығарады.

Маңызды стратегиялық міндеттердің бірі полигон санын азайту және қолданыстағы полигондарды немесе жаңадан жоспарланып жатқан полигон құрылысын экологиялық және санитарлық нормаларға сәйкестендіру.

Ақсай қаласында ТҚҚ полигонының артық толуымен байланысты және коммуналдық қалдықтарды қауіпсіз көмуді қамтамасыз ету үшін ТҚҚ жаңа полигонының құрылысы бойынша жұмыстар жоспарланған. Жедел арада сұрыптау желісі бар ТҚҚ жаңа полигонының құрылысына арналған ЖСҚ әзірлеуді бастау керек.

Ақсай қаласындағы ТҚҚ жаңа полигонына Ақсай қаласынан 50 км-ден жоғары қашықтықта орналасқан елді мекендерден басқа, барлық ауылдық округтерден коммуналдық қалдықтар тасымалданатын болады. Шалғай орналасқан Успенка және Қаракұдық ауылдық округтеріне қоқыстиеу пункттерін құру туралы шаралар қарастырылатын болады.

Бұл шаралар Бөрлі ауданындағы қалдықтарды басқаруды жақсартуға, қоршаған ортаның ластануын төмендетуге және жер ресурстарын тұрақты пайдалануды қамтамасыз етуге бағытталған.

Ақсай қаласында сұрыптау желісі бар ТҚҚ жаңа полигонының құрылысы және оны пайдалануға енгізу

Ақсай қаласында сұрыптау желісі бар ТҚҚ жаңа полигоны келесі ауылдық округтердің қалдықтарын қабылдайтын болады:

- Ақбұлақ
- Бөрлі ауылдық округі;
- Бумакөл ауылдық округі;
- Жарсуат ауылдық округі;
- Қанай ауылдық округі;

- Достық ауылдық округі;
- Ақсу ауылдық округі;
- Қарағанды ауылдық округі;
- Кеңтүбек ауылдық округі;
- Пугачев ауылдық округі;
- Приурал ауылдық округі;
- Ақсай (Қызылтал, Аралтал, Гугня разъезді, Жаркий разъезді).

Осы бағдарлама шеңберінде Батыс Қазақстан облысының 2026-2028 жж қоршаған ортаны қорғау іс-шаралар жоспары бойынша Ақсай қаласында сұрыптау желісі бар ТҚҚ полигонының құрылысы мен мемлекеттік экологиялық сараптаманы алу үшін, жобалық-сметалық құжаттарды әзірлеуге қаржылық құралдарды салу қажет.

Полигон құрылысы экологиялық және санитарлық нормаларды, сонымен қатар, ұлттық стандарттарды (ҚР ЭК 350 б) қатаң ескере отырып салынуы керек.

ТҚҚ полигондарына талаптар қойылатын негізгі құжаттар мыналар:

ҚР Экологиялық Кодексі – 25 тарау;

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің м.а. 2020 жылғы 25 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-331/2020 бұйрығы. "Өндіріс және тұтыну қалдықтарын жинауға, пайдалануға, қолдануға, залалсыздандыруға, тасымалдауға, сақтауға және көмуге қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар" санитариялық қағидаларын бекіту туралы.

ҚР СТ 3696-2020. Аз қуатты тұрмыстық қатты қалдықтарға арналған полигондар
ҚР СН 1.04-15-2013 Тұрмыстық қатты қалдықтар полигоны.

Аз қуатты тұрмыстық қатты қалдықтарға арналған полигондарға 3696-2020СТ сәйкес, қойылатын төменгі талаптар:

- көму үшін тәулігіне 50 тн қалдықтардан аз;
- қайта өңдеудің (сұрыптаудың) арнайы алаңдары;
- қағаз және картон, полиэтилен, тетрапак қалдықтарына арналған гидравликалық престеу;
- биобыдырайтын қалдықтарды қордаландыру учаскелеріне жіберілуі керек;
- өңдеуге келмейтін қалдықтарды көму.

Полигон операторы биобыдырайтын қалдықтарды көму көлемін қысқарту жолымен полигондағы метанның түзілуін төмендету шараларын қабылдау қажет. Биобыдырайтын қалдықтар қордаландыру учаскелеріне жіберілуі керек.

ҚР ЭК (350б) сәйкес полигон операторы олардың жіктелуі негізінде қалдықтарды қабылдаудың бірыңғай тәртібін әзірлеу керек.

Полигонда жұмыстарды ұйымдастыру полигон құрылысының жобасының құрамындағы әзірленетін полигонды пайдаланудың технологиялық сызбасымен анықталады және қауіпсіздік техникасы мен механикаландыру құралдарының жоғары өнімділігін, қоршаған ортаны қорғауды қамтамасыз етеді.

Қалдық полигонының жобасы полигонды жапқаннан кейінгі ластануды бақылау және қоршаған ортаға әсер ету мониторингін жүргізу, жерді рекультивациялау, оны жабу үшін тарату қорын құру алдын-ала қарастырылуы керек. Тарату қоры полигон операторымен анықталады.

Ақсай қаласында ТҚҚ артық толған полигонының жерлерін қалпына келтіру және кезеңдік рекультивациялау

Жаңа ТҚҚ полигонының құрылысынан кейін уақытша көму орындары жабылатын болады және рекультивацияланады. Аумаққа кезеңдік рекультивация және жерлерін қалпына келтіру жүргізілетін болады.

Рұқсат етілмеген полигондарды рекультивациялау бойынша техникалық шешімдер рекультивациядан кейін аумақтың функционалдық мақсатына және пайдаланылуына байланысты қабылданады.

Берлі ауданында жаңа үйінділердің түзілуінің алдын-алу үшін тұрғындарды, ЗТ және ДҚ қалдықтарды жинау және тасымалдау қызметтерімен 100% қамтамасыз ету қажет.

Үйінділерді залалсыздандырудың жалпы қабылданған әдістемесі мына кезеңдерді қамтиды: үйіндінің ластану деңгейін анықтау; баламалы нұсқаларды бағалау; залалсыздандыру және рекультивациялау технологияларын әзірлеу.

3.5 Берлі ауданының тұрғындарын, мемлекеттік мекемелерін және басқа да заңды тұлғаларының коммуналдық қалдықтармен дұрыс жұмыс жасауы бойынша хабардарлығын жоғарылату

ҚР ЭК сәйкес, аудан, ауыл, ауылдық округтерінің ЖАО коммуналдық қалдықтарды жинаудың, кәдеге жаратудың және қайта өңдеудің тиімді жүйесі туралы тұрғындардың хабардар ету бойынша ақпараттық кампанияларды жүргізуде, атап айтқанда:

ТҚҚ жинау мен тасымалдаудың бекітілген тарифтерімен тұрғындардың төлем жасау қажеттілігі;

Контейнерлерде түзілген коммуналдық қалдықтарды жинау үшін жинақтау;

Қалдықтарды бөлек жинау орындарында - қалдықтардың осы типтеріне арналған контейнерлерге қалдықтарды бөлек жинау;

Коммуналдық қалдықтарды өртеуге тиым салу;

Осы орындар үшін белгіленбеген орындарға коммуналдық қалдықтарды жинау арқылы рұқсат етілмеген үйінділердің түзілуіне тиым салу;

Қалдықтарды жинауға арналған контейнерлерді, контейнерлік алаңдарды және оларды қоршауларын ұқыпты ұстау;

Автокөлік тұрағына, сонымен қатар, контейнерлік алаңдарға және т.б. кіретін жолдарға басқа заттарды төгуге тиым салу және басқалары.

Өңірдің ерекшеліктерін ескеретін және Берлі ауданындағы халықтың қажеттіліктерін қанағаттандыратын коммуналдық қалдықтарды басқарудың тиімді

жүйесін ұйымдастыру үшін халықтың хабардарлығын үнемі арттыру керек. Хабардарлықты жоғарылату ұзақ мерзімді үдеріс және үздіксіз жүргізіп отыру керек.

Бөрлі ауданының әкімдігі, ауылдық және ауылдық округ әкімдіктері коммерциялық емес ұйымдармен (КЕҰ) бірлесе отырып, коммуналдық қалдықтарды басқару жөніндегі ақпараттық жұмыс жоспарын әзірлейді. Осы жоспар шеңберінде ақпараттандыру келесі аспектілерді қамтуы керек:

Қалдықтарды бөлек жинау: Қалдықтардың әртүрлі түрлерін қайта өңдеуді жеңілдету үшін және қоршаған ортаға теріс әсерлерін азайту үшін бөлек жинау қажеттілігі туралы тұрғындарға түсіндіру және оқыту.

Қалдықтарды рұқсатсыз жағуға тиым салу. Коммуналдық қалдықтарды рұқсатсыз жағуға тиым салатын заң мен нормативтердің сақталу маңыздылығын ескерту, себебі бұл ауаның ластануына және адамдардың денсаулығына кері әсер етеді.

Органикалық қалдықтарды қордаландыруды ендіру: Органикалық қалдықтарды қордаландыру тәжірибесін танымал ету қоқыс көлемін азайтып, ауыл шаруашылығы мен бау-бақшаға тыңайтқыш ретінде пайдалануға мүмкіндік береді.

Ақпараттық жұмыс жоспары коммуналдық қалдықтарды басқарумен байланысты басқа да маңызды мәселелерді қамтиды ол жергілікті қажеттілік мен басымдықтарға тікелей байланысты.

Бұл жоспардың мақсаты – барлық адамдардың таза және салауатты ортасын қалыптастыру үшін, қалдықтармен жұмыс жасаудың экологиялық тұрақты әдістері туралы тұрғындарды оқыту және ақпараттануын қамтамасыз ету. Әкімдік тұрғындардың хабардарлығын арттыруда, ақпараттарды таратуда және қалдықтардың алдын-алу туралы бастамашылдарды қолдауға, сонымен қатар, сәйкес шараларды құруда маңызды рөл атқарады.

4 Қажетті ресурстар

ҚР ЭК 29 бабына сәйкес ұсынылған бағдарламаны жүзеге асыруға және болжамды табиғатты қорғау шараларын орындауға кеткен қаржылық шығындар бюджеттік құрал есебінен жүзеге асыру жоспарлануда. Мұндай механизм Бағдарламаны әзірлеу және бекіту жылдарында үш жыл ішінде жергілікті бюджетке түскен қоршаған ортаға теріс әсер ету төлемдерінен пайдалануға мүмкіндік береді.

Бағдарламаны іске асыру бойынша ұсынылатын іс-шараларды Батыс Қазақстан облысының қоршаған ортаны қорғау жөніндегі 2026-2028 жылдарға арналған іс-шаралар жоспарына енгізу жоспарлануда, оны ҚР ЭК 4-қосымшасында көзделген қоршаған ортаны қорғау жөніндегі іс-шаралардың үлгілік тізбегін негізге ала отырып, облыс әкімдігі үш жылдық жоспарда әзірлейді.

ҚР ЭК сәйкес қалдықтармен жұмыс істеу бойынша шараларға жатады:

- кез-келген қалдықтардың, соның ішінде иесіз қалдықтарды жинау, тасымалдау, зарарсыздандыру және қайта өңдеу бойынша технологияларды ендіру;

- зауыттар, цехтар, өндірістердің құрылысы, қайта жөндеу, қондырғыларды алу және пайдалану;
- қалдықтардың кез-келген түрлерін жинауға арналған полигондар;
- қалдықтарды жинау, тасымалдау, қайта өңдеу, сұрыптау, кәдеге жарату және көму ;
- Екінші материалдық ресурстарын жинау және қайта өңдеу;
- Қалдықтардан пайдалы компоненттерді алумен байланысты шикізатты немесе дайын өнімді алу;
- қалдықтарды орналастыру және түзілу көлемін төмендетуге бағытталған технологиялық үдерістерді және жабдықтарды қайта жөндеу, жаңғырту.

5. Бағдарламаны жүзеге асыру мониторингі

Коммуналдық қалдықтарды басқару бойынша бағдарламаның жүзеге асуын бақылау іс-шаралар жоспарының орындалу мониторингі негізінде коммуналдық қалдықтарды басқару саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыруға жауапты ЖАО басшының бірінші орынбасары тұрақты түрде жүзеге асырылады.

Бағдарлама мониторингі бағдарламаны жүзеге асыру туралы есепті қалыптастыру жолымен жүзеге асырылады. Есепте жүзеге асырылған шаралардың сипаттамасы, қол жеткізілген нәтижелер, оларды жүзеге асыруға бағытталған қаржы құралдарының нақты көлемі, сонымен қатар, есепті жылда жоспарланған іс-шаралардың орындалмау себептері, нтижелердің болмауы жазылады.

Бөрлі ауданының әкімдігі тұрғындар мен жұртшылықты ақпараттандыру мақсатында интернет ресурстарына бағдарламаны жүзеге асырудың есебін тіркейтін болады: ағымдық есепті жылдың 15 шілдесіне дейін, жарты жылда бір рет, аралық; және келесі жылдың 30 қаңтарына дейін.

Жылдық есеп алдыңғы жылдағы қорытындылар бойынша толтырылады.

6. Бағдарламаны жүзеге асыру бойынша іс-шаралар жоспары

Мақсатқа қол жеткізу және міндеттердің орындалуы үшін бағдарламаны жүзеге асыру бойынша іс-шаралар ЖОСПАРЫ әзірленді, ол төменде берілген.

Іс-шаралар жоспары міндеттер мен көрсеткіштер бойынша топтастырылған, мерзімі мен жауапты тұлғалар көрсетілген. Іс-шаралар жоспары күтілетін нәтижелерге қол жеткізу мақсатымен бағдарламаға жауапты барлық орындаушылардың жұмыстарын үйлестіруді және кешенді әдісті қамтамасыз етеді.

Іс-шаралар жоспарына түзетулер қажет жағдайда, яғни мониторинг нәтижелері бойынша негізделген ұсыныстар бар болған жағдайда енгізіледі. Мониторинг

нәтижелері бойынша, қойылған мақсат, міндеттерге және мақсаттық көрсеткіштерге қол жеткізу мүмкін болмаған жағдайда басқа іс-шаралар анықталып, айқындалған мәселелік сұрақтар бойынша шешімдер қабылданады.

Бағдарламаға тапсырыс беруші ретінде тұрғын-уй коммуналдық шаруашылық бөлімі мына қызметтерді жүзеге асырады:

1) Бағдарламаның бекітілген мақсаты мен міндеттеріне қол жеткізу мақсатында (басқа шараларды анықтау) жоспарланған шараларды жүзеге асыру тиімділігін жоғарылату;

2) айқындалған мәселелік сұрақтар бойынша шешімдер қабылдау.

Бағдарламаға тапсырыс беруші ретінде тұрғын-уй коммуналдық шаруашылық бөлімі мына қызметтерді жүзеге асырады:

1) Бағдарламаның барлық орындаушыларын үйлестіре отырып, Бөрлі ауданы аумағындағы коммуналдық қалдықтарды басқару саласындағы міндеттерді шешуге бірыңғай орталықтандырылған кешенді әдісті қалыптастырып, камтамасыз етеді;

2) Батыс Қазақстан облысы әкімдігімен бюджеттік құрал есебінен бағдарламаны жүзеге асыруға қаржылық шығындар бойынша бірлесе жұмыс жасайды;

3) Бағдарламаның іс-шараларын жүзеге асыру мәселелері бойынша ауыл және ауылдық округтер әкімдіктерімен өзара бірлесе жұмыс жасауын жүзеге асырады;

4) Бағдарламаның іс-шараларын жүзеге асыруға мониторинг жүргізеді, коммуналдық қалдықтарды басқару саласындағы мемлекеттік саясаты жүзеге асыруға жауапты Бөрлі ауданы әкімінің орынбасарына талқылау үшін нәтижелерді береді;

5) бағдарламаның шараларын жүзеге асыру шығындарына, мақсаттық көрсеткіштеріне, іс-шараларға түзетулерді жүзеге асырады, соның ішінде бағдарламаға сәйкес өзгерістер енгізу қажеттілігінің негіздемесімен келіп түскен ұсыныстар негізінде ;

6) Бағдарламаны жүзеге асыру шараларын тексеру барысына қатысады;

7) Бөрлі ауданы әкімдігінің ресми сайтына бағдарламаны, бағдарламаның іс-шараларын жүзеге асыру туралы ақпараттарды тіркейді.